

Prof. dr hab. Henryk Mizerek
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauk Społecznych

Olsztyn, dnia 6 stycznia 2023 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr Laila Abu Ahmad

pt. *The opinions of science and mathematics teachers about beliefs, practices, and implementation of meaningful learning in Israel. A case study of Arab middles schools*

Poznań 2020, s. 252

**przygotowanej pod kierunkiem Prof. UAM dr hab. Michała Klichowskiego
oraz promotor pomocniczej Dr Anny Mańkowskiej**

Rozprawa przygotowana przez Mgr Laila Abu Ahmad należy do grupy prac, które czyta się z wielkim zainteresowaniem oraz – tak jak to było w moim przypadku – angażując się intelektualnie oraz emocjonalnie. Decyduje o tym podejmowana tutaj problematyka, której trudno odmówić waloru aktualności oraz znaczenia dla sposobów myślenia o reformowaniu współczesnych systemów edukacji oraz reakcji nauczycieli na podejmowane zmiany. Równie ważny jest sposób ujęcia tej problematyki. Jest on w pełni oryginalny. Autorka ucieka od utartych wzorów, nie kopiuje rozwiązań zastosowanych w innych, podobnych badaniach. Reprezentuje ona postawę, w której nauka jest sztuką rozwiązywania istotnych społecznie problemów. Przyjmuje ona zasadę, że w pracy naukowej na pierwszym planie pozostaje problem do rozwiązania – nawet jeśli jest złożony, wielokontekstowy, wymagający podjęcia wiążącego się z wykraczaniem poza wąskie ramy dyscyplinarne.

Problematyka podjęta w tej rozprawie ma zdecydowanie wymiar uniwersalny. Jest jednocześnie bardzo aktualna – tym bardziej, że kwestie zmiany edukacyjnej są realnym, nadal nierozwiązanym problemem relacji między polityką oświatową, teorią oraz praktyką edukacyjną i to nie tylko w Izraelu.

Podejmując się oceny dysertacji Doktorantki uczynię to odnosząc się do następujących kryteriów:

1. Adekwatności układu treści oraz logiki wyvodu z punktu widzenia celów opracowania,
2. Decyzji odnośnie do wyborów bazy źródłowej
3. Trafności zastosowanych w pracy rozwiązań metodologicznych,
4. Poziomu warsztatu naukowego – szczególnie w sferze zastosowanych rozwiązań odnośnie do analizy i interpretacji zebranego materiału empirycznego.
5. Znaczenia wyników badań dla teorii oraz praktyki edukacyjnej.

Przedmiotem zainteresowań Autorki dysertacji stały się postawy nauczycieli arabskich szkół średnich w Izraelu wobec wdrażanej od 2014 roku reformy wprowadzającej koncepcję *meaningful learning* do systemu nauczania. Doktorantka postanowiła poddać analizie reakcje nauczycieli przedmiotów ścisłych i matematyki na reformę, której wprowadzenie wymaga radykalnej zmiany dotychczasowych przekonań na temat istoty pracy nauczyciela.

Układ oraz struktura treści dysertacji jest podporządkowana przyjętym celom. Opracowanie ma charakter typowy dla rozpraw empirycznych. Tworzy je trzy części – teoretyczna, metodologiczna oraz empiryczna. Część teoretyczną tworzy rozdział zatytułowany „Literature review”. Zostały tutaj przedstawione kategorie wyznaczające zakres prowadzonych w pracy analiz – przekonania i praktyki nauczycieli (*teachers' believes and practices*); koncepcja *meaningful learning*; podejścia do nauczania i uczenia się; uczenie się; kwestie wprowadzania reform edukacyjnych; polityka edukacyjna Izraela w kontekście sytuacji społeczności arabskiej. Rozdział ten tworzy bardzo dobrą ramę teoretyczną dla analiz dla zebranego w badaniach materiału empirycznego. Trzeba pokreślić, treści tego rozdziału tworzą szeroko zakrojone i kompetentne analizy dobrze dobranych źródeł. Redakcja tego rozdziału daje świadectwo wysokich kompetencji warsztatowych oraz głębokiej znajomości podejmowanej problematyki.

* * *

Recenzując projekty badawcze zrealizowane na planie badań jakościowych nie sposób nastawiać się jedynie na tropienie i wytykanie błędów popełnianych przez ich autorów. Jak się zwykle czyni uprawiając krytykę selekcyjną. Jest ona często wykorzystywana w badaniach

ilościowych, w których bardzo precyzyjnie zostały sformułowane rygory poprawności metodologicznej. W pracach jakościowych, a na takie zdecydowała Doktorantka, powinnością recenzenta jest rekonstrukcja myślenia autorki w sferze sposobu uzasadniania podjętych decyzji metodologicznych. Warto jest również wskazać na możliwości odwołania się do rozwiązań alternatywnych.

W taki też sposób – odwołując się do zasad krytyki hermeneutycznej – odniosę się do treści zawartych w rozdziale pt. „Research design and study methodology”. W mojej opinii ten rozdział został opracowany wzorowo. Bardzo dobrze zostały dobrane źródła. Sięgając to teksty metodologiczne Doktorantka skutecznie unika - często zdarzającej się w pracach promocyjnych - manieri streszczania, przytaczania definicji wyrwanych z kontekstu. Autorka wykorzystuje literaturę źródłową dla uzasadniania własnych wyborów metodologicznych. Układ treści tego rozdziału jest przemyślany. Prowadząc dyskusję na temat istoty badań jakościowych Doktorantka akcentuje założenia ontologiczne, epistemologiczne, metodologiczne oraz etycznych które przyjęła projektując własne badania. Właściwie została dobrana strategia badawcza. Studium przypadku (*case study*) jest tutaj trafnym wyborem zważywszy na cele i charakter przeprowadzonych badań. Również w jasny sposób zostały przedstawione założenia odnośnie wyboru metod badawczych – doboru próby, zbierania danych empirycznych oraz ich analizy.

Na marginesie warto dodać, iż studium przypadku (*case study*) jest strategią szczególnie trudną w realizacji. Dysertacja dowodzi, iż jej Autorka dobrze radzi sobie w praktyce w respektowaniu rygorów metodologicznych wybranej strategii. Na podkreślenie zasługuje sposób respektowania wymogu triangulacji oraz wyznaczenie granic przypadku. Kilka kwestii może być dyskusyjnych. Wśród nich jest pytanie o to, czym w istocie w tym projekcie był przypadek? Badane szkoły czy też raczej nauczyciele? Jaki rodzaj studium przypadku dobrano? Odwołując się do klasyfikacji Sharan Merriam Doktorantka deklaruje wybór heurystycznego (*heuristic*) studium przypadku. Jednak uważna lektura części empirycznej rozprawy dowodzi, iż mamy tutaj do czynienia raczej z opisowym (*descriptive*) studium przypadku. W konceptualizacji Roberta Stake (1995) można by zlokalizować ten projekt w ramach zbiorowego studium przypadku (*collective*), natomiast odwołując się do klasyfikacji Helen Simons (2009) – mamy tu do czynienia ze studium przypadku na podbudowie teorii (*theory-led*).

Pewne wątpliwości może budzić także wybór metod analizy danych – szczególnie kodowania. Nie są dla mnie jasne zastosowane tutaj procedury w sferze wyłaniania tematów (kodów). Zastanawiam się czy Autorka odwołuje się tutaj do kodowania otwartego (*open coding*), tematycznego (*axial*) czy też selektywnego (*selective*)? Zastosowane procedury kodowania są szczególnie istotne w przypadku pierwszego pytania badawczego (*what kind of beliefs do science teachers hold regarding meaningful learning?*) Autorka wykorzystwała tutaj kategorie wyłonione z teorii (*traditional, modern and transitional beliefs*). Takie rozwiązanie byłoby sensowne w przypadku badań ilościowych. W przypadku tego badania jest to rozwiązanie ryzykowne. Byłoby lepiej gdyby kategorie wyłaniały się z danych – wówczas można byłoby lepiej zrozumieć naturę nauczycielskich przekonań.

Wątkiem, który warto przemyśleć ponownie, decydując się na publikację wyników tego badania (co z pełnym przekonaniem rekomenduję) jest kwestia kompetencji metodologicznych niezbędnych w realizacji podobnych projektów badawczych. Kwestię rzetelności oraz trafności należałoby inaczej potraktować niż ma to miejsce w badaniach ilościowych. Kluczowe znaczenie ma tutaj refleksywność (*reflexivity*) w znaczeniu nadawanym jej przez Lindę Finlay (Finlay 2002)

Mimo wspomnianych wyżej wątpliwości stwierdzam, że część metodologiczna dysertacji została bardzo dobrze, wręcz wzorowo opracowana. Dotyczy to doboru literatury przedmiotu, sposobu jej analizy oraz precyzji i logiki wyводу.

* * *

Część empiryczną rozprawy tworzą trzy rozdziały – „Results and findings”; „Discussion” i „Conslusions”. Układ ich treści jest wynika z listy problemów badawczych. W kolejnych podrozdziałach zostały zaprezentowane rezultaty przeprowadzonego badania w odniesieniu do - (a) pytań charakter przekonań nauczycieli (nt. stylu nauczania; roli nauczyciela i uczniów; środowiska uczenia się oraz treści uczenia się); (b) pytania o praktyki nauczania w klasie szkolnej i (c) pytania o doświadczenia nauczycieli zdobyte w *trakcie Meaningful Learning Reform*. W rozdziale pt. „Discussion” wyniki zostały poddane wnikliwej interpretacji poprzez odwołanie się do innych, prowadzonych ostatnio na świecie, badań tej problematyki.

Generalnie część empiryczna pracy zasługuje na bardzo wysoką ocenę. Autorka znakomicie wykorzystwała zebrane, bardzo bogate dane empiryczne. Sposób ich analizy oraz interpretacji daje jak najlepsze świadectwo kompetencjom z zakresu warsztatu naukowego. Interpretacja danych w kontekście imponującej bazy źródłowej podnosi wartość poznawczą pracy oraz znaczenie wyników badań dla polityki edukacyjnej oraz praktyki kształcenia nauczycieli.

* * *

Przedstawione powyżej argumenty prowadzą do konkluzji, iż w moim przekonaniu rozprawa zasługuje na bardzo wysoką ocenę. Co więcej – mając na uwadze wartość merytoryczną całości opracowania, stwierdzam, że mamy do czynienia z dziełem zasługującym na wyróżnienie z co najmniej kilku powodów:

- po pierwsze – ze względu na wybór problematyki, która jest niezwykle interesująca, uniwersalna ważna i aktualna – szczególnie współcześnie. Wprowadzanie reform edukacyjnych wymaga szczególnej rozwagi ze strony podmiotów projektujących politykę oświatową. Decydujące znaczenie ma tutaj umiejętność wykorzystywania wyników badań naukowych prowadzonych przez pedagogów. Recenzowana praca takiej rzetelnej wiedzy dostarcza,
- po drugie - zrealizowany projekt badawczy wyróżnia się wysokim stopniem trudności. Wymagał on wielkiego zaangażowania, wiedzy oraz intuicji Autorki w dostrzeganiu problemów o wielkiej doniosłości. Lokuje się on po stronie badań pedagogicznych, które mają na dostarczać wiedzy służącej zmianie w obrębie praktyki,
- po trzecie – mając na uwadze sposób w jaki ten projekt został opracowany oraz zrealizowany świadczy o wysokiej dojrzałości Autorki, jej wysokich kompetencjach teoretycznych oraz opanowaniu warsztatu naukowego w stopniu niezbędnym dla realizacji ambitnych projektów badawczych.

To tylko trzy – w moim przekonaniu najważniejsze – powody, dla których postanowiłem sformułować wniosek o wyróżnienie rozprawy.

Chciałbym jednocześnie podkreślić, że przytoczone wcześniej w recenzji wątpliwości i pytania w niczym nie obniżają ostatecznej, bardzo wysokiej oceny pracy. Są one naturalnym elementem dyskusji naukowej, który może się pojawić podczas publicznej obrony pracy

doktorskiej. Charakter tych uwag nie obniża w niczym mojej ostatecznie wysokiej oceny wartości całości dysertacji.

Na podstawie zgłoszonych wyżej ustaleń do wniosku, że przedstawiona do oceny praca Pani **Mgr Laila Abu Ahmad** pt. ***The opinions of science and mathematics teachers about beliefs, practices, and implementation of meaningful learning in Israel. A case study of Arab middles schools*** spełnia ustawowe kryteria rozprawy doktorskiej (zarówno merytoryczne jak i formalne) i może być podstawą do przystąpienia do kolejnych etapów przewodu doktorskiego

Jednocześnie wnioskuję o **wyróżnienie** tej rozprawy doktorskiej z powodów, o których wspominałem wyżej.

- Finlay, Linda. 2002. "Negotiating the Swamp: The Opportunity and Challenge of Reflexivity in Research Practice." *Qualitative Research* 2(2):209–30. doi: 10.1177/146879410200200205.
- Simons, Helen. 2009. *Case Study Research in Practice*. London and New York: Sage Publications, Inc.
- Stake, Robert. 1995. *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

